

Православні церкви в Україні

о. д-р. Михайло ДИМИД

СУЧАСНІСТЬ

У лоні православ'я України сьогодні існують незалежно, а іноді навіть вороже налаштовані стосовно себе, принаймні у своїх заявах та щодо церковного майна, три українські православні Церкви.

УПЦ

Українська Православна Церква МП має широку автономію в рамках РПЦ. Її вона здобула ще до проголошення Україною незалежності, у жовтні 1991 р. Та це рішення було дуже запізним. Уже в кінці 80-х років частина місцевого самостійно-державницьки настановленого духовенства вимагало великої незалежності від Московського Патріархату. Вони принагідно нагадували, що саме з Києва християнство прийшло на теперішні терени Росії і що незалежнення від Москви було б принаймні поверненням історичної справедливості.

З огляду на високий ступінь розвитку релігійного життя на землях України Московський Патріарх не міг погодитися з таким аргументом, зокрема з думкою про церковну незалежність. Слід зауважити, що вже в радянські часи українське православ'я втішалося значною автономією. Із 1918 р. існував т. зв. Екзархат України в лоні РПЦ, тобто церковна одиниця з великими межами організаційної незалежності в рамках російської Церкви. Останнім екзархом (у 1966-1990 роках) перед створенням УПЦ КП був митрополит Філарет (Михайло Денисенко), теперішній Патріарх Київський і всієї України УПЦ КП.

1990 р. Московський Патріарх ліквідував Екзархат України і встановив на його місці УПЦ, яка залишається в рамках РПЦ. Це не така автономія, яку має православна Церква Фінляндії, Японії чи на Синаї, до деякої міри навіть островів Крит. Вони в принципі є повністю

рвані. Після вигнання більшовиків німцями 20 червня було відновлено собор під головуванням нового київського митрополита Антонія (Храповицького). 22 липня в результаті гострих дискусій було прийнято Постанову про тимчасове вище керівництво православної Церкви в Україні "на принципах автономії та в канонічній єдності із Патріархом всієї Русі". Російська Церква це рішення затвердила в останній день свого Собору 20 вересня 1918 р., визнаючи автономію УПЦ та ухвалюючи постанову про управління цією Церквою, не погоджуючись, однак, на її автокефалію.

Її ідея, проте, змогла здійснитися лише у 1921 р. після остаточного встановлення в республіці радянської влади. Формально ця Церква існувала до початку 1930 р., коли на своєму "Надзвичайному Соборі" у Києві вона прийняла ухвалу про саморозпуск. УАПЦ насправді була надзвичайно лояльна до більшовицької влади, майже слухняна, але і вона у певний час повинна була перестати існувати.

Більшість ієрархії і частина вірних УАПЦ (що виникла у 1920-х роках і відновила свою діяльність у час Другої світової війни, бо частина духовенства емігрувала в Польщу), в кінці війни виїхала у США та Канаду. Там завдяки існуючим уже раніше українським православним спільнотам створила Українську Православну Церкву.

На хвилі демократизації життя у 1988 р. почався рух не лише за легалізацію УГКЦ, а й за відродження Української Автокефальної Православної Церкви. Цей рух складала частина духовенства та мирян. У Києві його презентував письменник Євген Сверстюк, у Львові отець Володимир Ярема. 16 лютого львівська парафія Петра і Павла УПЦ проголосила про перехід до незалежної УПЦ, представленої діаспорною ієрархією. Рух підтримав митрополит Мстислав

Православний храм св. Юрія у Львові

Церков. Тоді, 11 червня, помер Патріарх Мстислав, і його наступником було поставлено 77-літнього о. Ярему, який взяв собі титул Патріарха й ім'я Дмитрія. Після його смерті з 15 вересня минулого року, Церквою керує митрополит Методій (Кудряков), а неформальну духовну опіку доручено митрополитові Костянтину (УПЦ США Константинопольській патріархат).

Іншу Церкву після її майже символічного й короткочасного очолювання легендарною особою Володимиром Романюком (колишнім політв'язнем) зайняв теперішній Патріарх УПЦ КП Філарет. Ця спільнота за кількістю духовенства є на третьому місці після УПЦ (МП) та УГКЦ.

УАПЦ ще 4 жовтня 2000 р., майже одразу після смерті патріарха Дмитрія, проголосила про призупинення архієрейських свячень (хоча кількість єпископів її була незначна). Відтак керуючі справами Патріархії, відносно молодий єпископ Ігор Ісиченко, не лише

спрямовує працю ієрархів власної Церкви, а й ініціює та каталізує процес мирного врегулювання конфліктів, пошуку "канонічних варіантів розвитку" для УПЦ КП та для всього православ'я України. Згадуючи про невідмінні християнські принципи любові й пошани, він намагається говорити тепер мовою, зрозумілою для всіх православних Церков України.

Велику роль в об'єднувачому процесі обидві сторони "національних розкольників" надають Патріархові Константинопольському Варфоломею I. 8 листопада 2000 р., зустрівшись у Вселенській Патріархії, представники двох православних церковних спільнот виходили з мішаним комісією для вивчення шляхів досягнення єдності й підписали домовленість, яка постановила: 1) припинити взаємні звинувачення; 2) припинити прийняття парафій, спільнот і клириків з однієї юрисдикції до іншої; 3) Церквам взаємно ухилитися від обрання, хіротонії архієреїв та зняття санів до остаточного вирішення питання об'єднання; 4) на кожному етапі роботи Комісії консультуватися зі Вселенською Патріархією.

Ідеться про допомогу українській православній спільноті у здобутті її Церквою помісного устрою на засадах автокефалії. До активної участі в цьому процесі закликаються як УАПЦ і УПЦ КП, так і УПЦ (МП). Шість єпископів, які підписали декларацію, очікують від усіх трьох Церков та від державної влади України сприяння у здійсненні запланованого. Домовленості пропонують перспективу поступового творення незалежної Української Православної Церкви. Вселенський Патріарх Варфоломей I, благословляючи авторів цього документу, запевнив їх, що Константинопольська Патріархія не має на меті творення в Україні своєї юрисдикції.

незалежними – Церква Матір лише за-тверджує самостійно обраних ними голів. УПЦ (МП) може самостійно встановлювати та міняти єпархії, іменувати єпископів. Глава цієї Церкви є постійним членом Святішого Синоду Московського Патріархату як представник своєї Церкви, інші ж єпископи – як частина єпископату РПЦ. Підпис Митрополита України стоїть завжди першим після Патріарха Алексія (це не дивно: в Україні служить 35 єпископів, а із загальної кількості 17500 священників РПЦ до УПЦ (МП) належить 7 500 священників, із 13 парафій 9 тисяч є в Україні).

Тепер, зберігаючи вигляд української, постійно наголошуючи на своїх душпастирських потребах, в політичних позиціях ця Церква найчастіше виступає з виразно проросійським характером. Питання створення самостійної Української Православної Церкви при частій схвальній риторичі і при списуванні вини за провал ідеї на “анафемизованого” Філарета все ж у приватних єпископських виступах, як і всякого роду інтерв'ю, набуває деколи зовсім іншого вигляду. Якщо ця ідея, як і ідея української державності, розглядається на сторінках Інтернет-газети *pravoslavie.ru*, то не в ключі бажання усамостійнення Церкви, а в категорії церковних гріхів, які не змиває навіть кров.

Після невдалої спроби добитися автокефалії митрополит Філарет був усунений із посади предстоятеля цієї Церкви. Із 27 травня 1992 р. УПЦ (МП) очолює обраний на надзвичайному Синоді в Харкові митрополит Київський і всієї України Володимир (Сабодан), один із найдосвідченіших, як і попередній її керівник, православних ієрархів.

УАПЦ

Проблема автокефалії, тобто незалежності української Церкви після прилучення України до Російської Імперії вперше з'явилась лише згодом, після падіння царату у 1917 р. Коли в серпні цього року в Москві зібрався перший за 200 років Земський (місцевий) собор для обговорення найважливіших церковних справ, то тоді ж було поставлено питання унезалежнення Церкви в Україні. Прихильники автокефалії 20 січня 1918 р. в Києві скликали Український Собор, однак 22 лютого внаслідок вторгнення до міста більшовиків його засідання були пере-

(Скрипник) (УПЦ США, що нині в юрисдикції Константинопольського Патріархату). 5-6 червня 1990 року Всеукраїнський Православний Собор у Києві за участю 700 делегатів, з них 7 єпископів і понад 200 священників, ствердив факт утворення УАПЦ та обрав митрополита Мстислава (уже на той час 90-літнього) Патріархом Київським і всієї України. На цьому Соборі він був відсутній, але погодився із рішенням Собору. У жовтні 1990 року органи влади офіційно зареєстрували цю незалежну Церкву.

18 листопада 1990 р. у київському соборі св. Софії відбулася інтронізація Патріарха Мстислава. УАПЦ мала невелику кількість парафій по Східній Україні, в Києві, але практично була замкнена в межах Галичини. Це дало підстави багатьом греко-католикам говорити, що акція є вмілим тактичним ходом Москви, котра прагне обмежити відродження УГКЦ. Однак Патріарх Мстислав невдовзі повернувся на Батьківщину і приступив до виконання патріарших обов'язків.

24 серпня 1991 року, майже одразу ж після московського антидемократичного путчу, Верховна Рада УРСР проголосила незалежність України. Нарешті державницьким устремлінням українців судилося збутися. На початку листопада 1991 року у Києво-Печерській лаврі митрополит Філарет скликав Помісний Собор, який одногослоно прийняв постанову про автокефалію УПЦ.

У травні 1992 р., коли митрополита Філарета було усунуто з УПЦ (МП), Патріарх Мстислав зіткнувся з амбіціями Філарета, який паралельно з ним, представляючи “помірковане крило” духовенства, без його згоди і нічого не повідомляючи, розпочав інший церковний процес “незалежності і самостійності в управлінні” УПЦ МП. Тоді і настав розрив відносин із “неслухняним митрополитом”. А Філарет тим часом провів т. зв. Об'єднавчий Собор 25-26 червня 1992 р., який формально започаткував УПЦ КП і перебрав значну кількість парафій в УАПЦ, не так уже й багато долучаючи до цього з УПЦ (МП). УАПЦ мусила спішно міняти статутні документи і назву.

Ще один крок до автокефалії?

1993 р. розходження обох спільнот підтвердив вибір окремих глав для тих